

Archeologisch bureauonderzoek

**Plangebied Stadion- en Beethovenbuurt
Stadsdeel Zuid**

BO 11-013 Amsterdam 2011

Inhoud

Samenvatting	4
Inleiding	5
1 Administratieve gegevens plangebied	6
1.1 Administratieve gegevens	6
2 Wet- en regelgeving	7
2.1 Algemeen	7
2.2 Rijk	7
2.3 Provincie Noord-Holland	7
2.4 Gemeente Amsterdam	8
2.5 Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie	8
3 Historisch-topografische en archeologische inventarisatie	9
3.1 Geomorfologie en bodem	9
3.2 Historie algemeen	9
3.3 Historisch-topografische inventarisatie van het plangebied	10
3.3.1 Ontginningen	10
3.3.2 Bewoning aan de Amstelveenseweg	11
3.3.3 Verstedelijking	14
3.4 Archeologische inventarisatie van het plangebied	17
3.5 Conclusie: verwachtingsmodel	18
4 Archeologische verwachtingskaart	19
5 Archeologische beleidskaart	22
Conclusie	24
Bronnen	25
Appendix: beleidsvarianten, stroomschema	26

Samenvatting

Bureau Monumenten & Archeologie (BMA) heeft in opdracht van Stadsdeel Zuid een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd voor het bestemmingsplangebied Stadion- en Beethovenbuurt, stadsdeel Zuid. Dit is bedoeld om het cultuurhistorische verleden van het plangebied, dat gelegen is in de Binnendijkse Buitenvelderse Polder, in kaart te brengen en daarmee een beeld te krijgen van de archeologische sporen die in de bodem aanwezig kunnen zijn. Een dergelijk bureauonderzoek past binnen de verplichting van gemeenten om conform de Monumentenwet beleid te ontwikkelen ten aanzien van het behoud cq documentatie van die overblijfselen bij bouwontwikkeling.

Het bureauonderzoek gaat uit van een beknopt overzicht van de historisch topografische ontwikkeling van de Binnendijkse Buitenvelderse Polder. Het historisch overzicht wordt aangevuld met archeologische informatie afkomstig van vindplaatsen in de omgeving van het plangebied. De historische en archeologische informatie over de ruimtelijke topografische ontwikkelingen is omgezet naar een beeld van archeologische verwachtingen.

Op de archeologische verwachtingskaart (p. 19-21) wordt onderscheid gemaakt in zes zones met een hoge archeologische verwachting en één zone met een lage of negatieve verwachting. Aan de hand hiervan is een archeologische beleidskaart opgesteld, waarin de beleidsregels en maatregelen voor de vereiste archeologische monumentenzorg zijn vastgelegd.

De beleidskaart telt twee beleidszones (p. 22-23). Voor elk van deze zones is gespecificeerd of en in welke mate eventueel archeologisch veldonderzoek nodig is in de bouwplanontwikkeling.

Voor het gehele plangebied geldt de wettelijke meldingsplicht. Dit houdt in dat ook in geval geen archeologisch vervolgonderzoek is vereist en toch bodemvondsten ouder dan 50 jaar worden aangetroffen dit aan Bureau Monumenten en Archeologie gemeld wordt zodat in gezamenlijk overleg met de opdrachtgever maatregelen getroffen kunnen worden tot documentatie en berging van de vondsten.

Inleiding

In opdracht van Stadsdeel Zuid heeft BMA een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd ten behoeve van het bestemmingsplangebied Stadion- en Beethovenbuurt, stadsdeel Zuid.

Het bureauonderzoek geeft een overzicht van bekende of verwachte archeologische waarden binnen het plangebied. Hierbij is gebruik gemaakt van historisch kaartmateriaal, relevante publicaties en archiefbronnen in samenhang met archeologische informatie over al bekende vindplaatsen in het plangebied en omgeving. Deze informatie is samengevat in een archeologisch verwachtingsmodel op basis waarvan de beleidsregels voor erfgoedzorg worden vastgelegd ten behoeve van het bestemmingsplan.

In het bureauonderzoek komen het nationale, provinciale en gemeentelijke archeologiebeleid (hoofdstuk 2), de historische en archeologische achtergronden (hoofdstuk 3) en de archeologische verwachting van het plangebied (hoofdstuk 4) aan de orde, gekoppeld aan een beleidskaart (hoofdstuk 5) die inzichtelijk maakt of en in welke mate archeologische maatregelen binnen (toekomstige) planontwikkeling vereist zijn.

1 Administratieve gegevens plangebied

Het plangebied Stadion- en Beethovenbuurt wordt in het westen begrensd door de Stadiongracht en het Stadionplein, in het zuiden en het zuidwesten door het Zuider Amstelkanaal, en in het noorden en het Noordwesten door het Noorder Amstelkanaal.

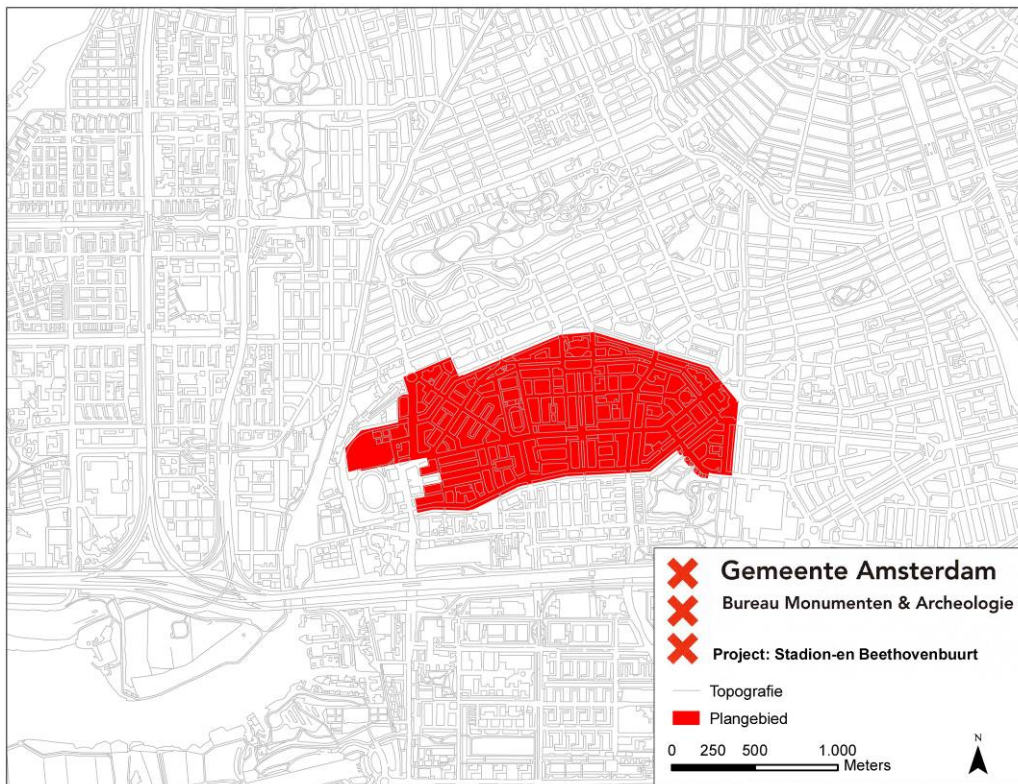
1.1 Administratieve gegevens

Opdrachtgever Stadsdeel Zuid
Contactpersoon De heer E. Slotboom
Adres Postbus 74019
Postcode / plaats 1070 BA Amsterdam

Plangebied

Provincie	Noord-Holland	Gemeente	Amsterdam
Plaats	Amsterdam	Kaartblad	D
ARCHIS meldingsnr.	46265	ARCHIS afmeldingsnr.	35815
X-coördinaat N	119.898	Y-coördinaat N	485.048
X-coördinaat O	120.857	Y-coördinaat O	484.629
X-coördinaat ZW	118.934	Y-coördinaat ZW	483.957
X-coördinaat W	118.508	Y-coördinaat W	484.332

Locatie

1 Plangebied Stadion- en Beethovenbuurt

2 Wet- en regelgeving

2.1 Algemeen

Het archeologische erfgoed bestaat uit voorwerpen en structuren die in de bodem bewaard zijn. Deze materiële overblijfselen vormen een onderdeel van onze leefomgeving. Het beleid voor het archeologisch erfgoed heeft dan ook veel raakvlak met dat van de ruimtelijke ordening. Voor optimale integratie van de archeologie in de ruimtelijke ordening heeft het rijk o.a. de Monumentenwet 1988 en de Wet ruimtelijke ordening aangepast.

2.2 Rijk

Om het bewustzijn van het Europese erfgoed te vergroten hebben de Europese ministers van Cultuur in 1992 het Verdrag van Valletta opgesteld (ook bekend als het Verdrag van Malta). Een van de voorwaarden om dit te bereiken is dat het Europese archeologische erfgoed voor toekomstige generaties beschikbaar blijft.

In Nederland wordt aan dit uitgangspunt invulling gegeven door behoud van archeologisch erfgoed in de bodem (*in situ*) tijdens de planontwikkeling mee te wegen. Als behoud in de bodem (bijvoorbeeld door middel van technische maatregelen of planaanpassing) geen optie is, dan worden archeologische resten opgegraven (behoud *ex situ*). De initiatiefnemer van een ruimtelijk plan, dat bodemverstoring tot gevolg heeft, is verantwoordelijk voor de planologische en de financiële inpassing van het archeologisch onderzoek.

In de Monumentenwet is een bepaling opgenomen dat in elk bestemmingsplan rekening moet worden gehouden met de in de grond aanwezige, dan wel te verwachten archeologische waarden.¹ Ook bevat de Monumentenwet een verplichting om toevalsvondsten te melden (de zgn. meldingsplicht).²

2.3 Provincie Noord-Holland

Als toetsingskader voor bestemmingsplannen en projectbesluiten gebruikt de provincie Noord-Holland de structuurvisie, de leidraad landschap en Cultuurhistorie en de Cultuur Historische Waardenkaart (CHW).³ Op grond van de Wro dienen gemeenten bij de vaststelling van bestemmingsplannen, projectbesluiten en beheersverordeningen de Provinciale Ruimtelijke Verordening Structuurvisie in acht te nemen. Op de CHW zijn o.a. archeologisch verwachtingsvolle gebieden opgenomen. De waardestellingen van de CHW zijn bedoeld als algemene indicaties die per specifiek plangebied nadere invulling en precisering nodig hebben. Naast de CHW beheert de provincie de Archeologische Monumentenkaart (AMK) van het rijk. Op de AMK staan de beschermde archeologische monumenten, de terreinen van zeer hoge en hoge archeologische waarde en de gebieden met een archeologische betekenis.

¹ Artikel 38a lid 1 van de gewijzigde Monumentenwet schrijft hierover dat *De gemeenteraad bij vaststelling van een bestemmingsplan als bedoeld in artikel 3.1 van de nieuwe Wet ruimtelijke ordening en bij de bestemming van de in het plan begrepen grond, rekening houdt met de in de grond aanwezige dan wel te verwachten monumenten.* Met 'monument' wordt hier een (onbeschermde) archeologisch monument bedoeld, ofwel *alle terreinen welke van algemeen belang zijn wegens hun schoonheid, hun betekenis voor de wetenschap of hun cultuurhistorische waarde* (art. 1 Monumentenwet).

² Artikel 53 van de gewijzigde monumentenwet 1988.

³ Provincie Noord-Holland, 2010.

2.4 Gemeente Amsterdam

De gemeente Amsterdam vindt het belangrijk dat archeologie vroegtijdig in ruimtelijke ordeningsprocessen wordt geïntegreerd.⁴ Hiermee worden twee doelen gediend. Ten eerste een efficiënte voortgang en kostenbeheersing van bouwprocessen. En ten tweede een kwalitatief goed en stadsbreed uniform beheer van het archeologische erfgoed.

Op basis van de resultaten uit het archeologisch bureauonderzoek wordt bepaald of in het bestemmingsplan regels met betrekking tot archeologie moeten worden opgenomen. De Monumentenwet biedt een tweetal mogelijkheden (artikelen 39-40) die BMA heeft uitgewerkt in de modelregels archeologie.

De bescherming van (verwachte) archeologische waarden in een bestemmingsplan wordt geregeld met een omgevingsvergunning als bedoeld in artikel 2.1 lid 1 van de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht. Aan een omgevingsvergunning zijn bouwregels verbonden: die bepalen dat in het belang van de archeologische monumentenzorg de aanvrager van een omgevingsvergunning een archeologisch rapport met selectiebesluit dient te overleggen. Daarnaast kan in het bestemmingsplan worden opgenomen dat een omgevingsvergunning moet worden aangevraagd voor het uitvoeren van aanlegwerkzaamheden.

Aan een omgevingsvergunning kunnen voorschriften worden verbonden. Dit houdt in dat aan de vergunning de verplichting wordt gekoppeld om technische maatregelen tot behoud te treffen, om de archeologische resten op te graven of om de werkzaamheden te laten begeleiden door een archeoloog.

De bouwregels en de omgevingsvergunning voor aanlegwerkzaamheden bevatten daarnaast uitzonderingen die duidelijk maken in welke gevallen archeologisch onderzoek niet nodig is. In Amsterdam gelden elf beleidsvarianten, zoals de uitzondering van archeologisch onderzoek bij bodemingrepen kleiner dan 10.000 m² of ondieper dan de 19de of 20ste eeuwse ophogingen (Appendix: beleidsvarianten). In de praktijk komen per plangebied meestal twee tot zes varianten voor.

2.5 Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie

Voor de uitvoering van archeologisch onderzoek is door het ministerie van OCW de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA) opgesteld. De KNA gaat uit van een gefaseerde aanpak. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen een Bureauonderzoek, een Inventariserend Veldonderzoek, een Archeologische Opgraving (AO) en een Archeologische Begeleiding (Appendix: stroomschema).

Het inventariserend veldonderzoek is bedoeld om de resultaten van het bureauonderzoek te toetsen. Het geeft inzicht in de aanwezigheid en toestand van de archeologische overblijfselen in de bodem. Een opgraving wordt uitgevoerd wanneer er sprake is van een vindplaats met waardevolle archeologische resten. Een archeologische begeleiding houdt in dat de bouwingreep onder begeleiding van een archeoloog wordt uitgevoerd. Elke onderzoeksfase wordt afgesloten met een selectiebesluit. Hierin wordt vastgesteld welke delen van een plangebied in aanmerking komen voor verder archeologisch onderzoek of voor bescherming en welke delen van het plangebied worden vrijgegeven.

Voor archeologisch veldonderzoek is een Programma van Eisen (PvE) vereist. Hierin zijn de kwalitatieve randvoorwaarden en onderzoeksvragen voor het werk vastgelegd. Het vormt de basis voor verdere planning en kostenraming. Het laten opstellen ervan behoort tot de verantwoordelijkheid van de initiatiefnemer van het bouwplan.

⁴ BMA, 2005.

3 Historisch-topografische en archeologische inventarisatie

3.1 Geomorfologie en bodem

Het huidige natuurlijke landschap in en om Amsterdam is in grote mate bepaald door de landschapsvorming in het Holoceen. Dat is de geologische periode na de laatste IJstijd (vanaf ca. 10.000 v. Chr.). Er heerste toen een gematigd klimaat waarin in enkele duizenden jaren grote pakketten veen groeiden in de kuststreek. Dit Hollandveen bevindt zich in de huidige ondergrond tussen gemiddeld 5 m en 2 m ÷ NAP en loopt plaatselijk door tot 0 m NAP.

Het natuurlijke landschap werd vanwege grootschalige veenontginningen vanaf de 11de eeuw omgevormd tot een veenweidegebied. Aangezien de waterhuishouding een cruciale rol speelde bij de veenontginningen, begon tegelijkertijd de aanleg van het stelsel van (zee)dijken ter bescherming van het nieuwe bouw- en akkerland. Later, in de 17de en 18de eeuw, volgden de droogmakerijen waarbij grote watergebieden in Noord-Holland werden ingepolderd.

3.2 Historie algemeen

De vroegste bewoning van Amsterdam dateert, voor zover nu archeologisch bekend, uit de 12de eeuw. Rond de stad, op vooral de hoger gelegen strandwallen, zijn oudere vindplaatsen aanwezig met bewoningssporen die teruggaan tot in de Bronstijd (ca. 2.000 - 800 v. Chr.).

De oudste bouwsporen, uit de 12de en 13de eeuw, zijn teruggevonden aan de Nieuwendijk / Kalverstraat en de Warmoesstraat/Nes. Met de aanleg van de (Nieuwezijds en Oudezijds) burgwallen in de 14de eeuw startte het proces van stadsvorming. De stad had eerst een aarden omwalling als verdedigingswerk die in het laatste kwart van de 15de eeuw werd vervangen door een stenen stadsmuur. De laatmiddeleeuwse stad was omsloten door de huidige Singel aan de westkant en de Gelderse kade en Kloveniersburgwal aan de Westkant. In de periode 1585-1663 groeide de stad explosief door vier stadsuitbreidingen. Ten tijde van de Eerste Uitleg (1585-1586) verplaatste de stadsrand zich naar de huidige Herengracht en de Oudeschans. Bij de Tweede Uitleg (1592-1596) kwamen er vier nieuwe woon- en werkeilanden (Marken, Uilenburg, Rapenburg en Vlooienburg) aan de oostkant van de stad. In 1613 ontstond met de Derde Uitleg aan de westzijde van de stad de woon- en werkbuurten de Jordaan en het eerste deel van de grachtengordel tot aan de Leidsegracht. De vroeg 17de-eeuwse stad werd beschermd door een gebastioneerde aarden wal ontworpen naar de nieuwste fortificatieplannen uit Italië, voorzien van elf bolwerken. Met de Vierde Uitleg van 1663 werd in de Gouden Eeuw het halfcirkelvormige stadsplan van Amsterdam voltooid. Het oostelijk deel van de grachtengordel werd aangelegd over de Amstel en aan het IJ werden de drie oostelijke haveneilanden Kattenburg, Wittenburg, Oostenburg gerealiseerd. De nieuwe bakstenen stadswal (met in totaal 26 bolwerken) volgde met zijn gracht het tracé van de huidige Singelgracht.

De eerste woonwijken buiten de Singelgracht ontstonden naar aanleiding van het uitbreidingsplan Kalff in 1877, gevolgd door een tweede ring na annexatie van grote delen van de gemeenten Nieuwer-Amstel en Sloten in 1896. De 20ste-eeuwse groei van de stad valt uiteen in vier fasen; bebouwing van de Baarsjes, Zuid en West in de jaren twintig en dertig, het door nieuwbouw aaneengroeien van voormalige dijkdorpen in Amsterdam Noord, de wederopbouwijken aan de westzijde van de stad (de Westelijke Tuinsteden) en de bebouwing van de voormalige Bijlmermeer in de jaren zestig en zeventig. Met IJburg borduurt de stad begin 21ste eeuw weer voort op het concept van vier eeuwen tevoren, het creëren van stedelijk areaal in en aan het IJ.

3.3 Historisch-topografische inventarisatie van het plangebied

Voor de historisch topografische analyse zijn verschillende cartografische bronnen gebruikt: de kaarten van Visscher (ca 1700) en Mol (1770), de T(opografisch) M(ilitaire) K(aart) (1854) en de kaarten van Publieke Werken uit 1915, 1922 en 1929.

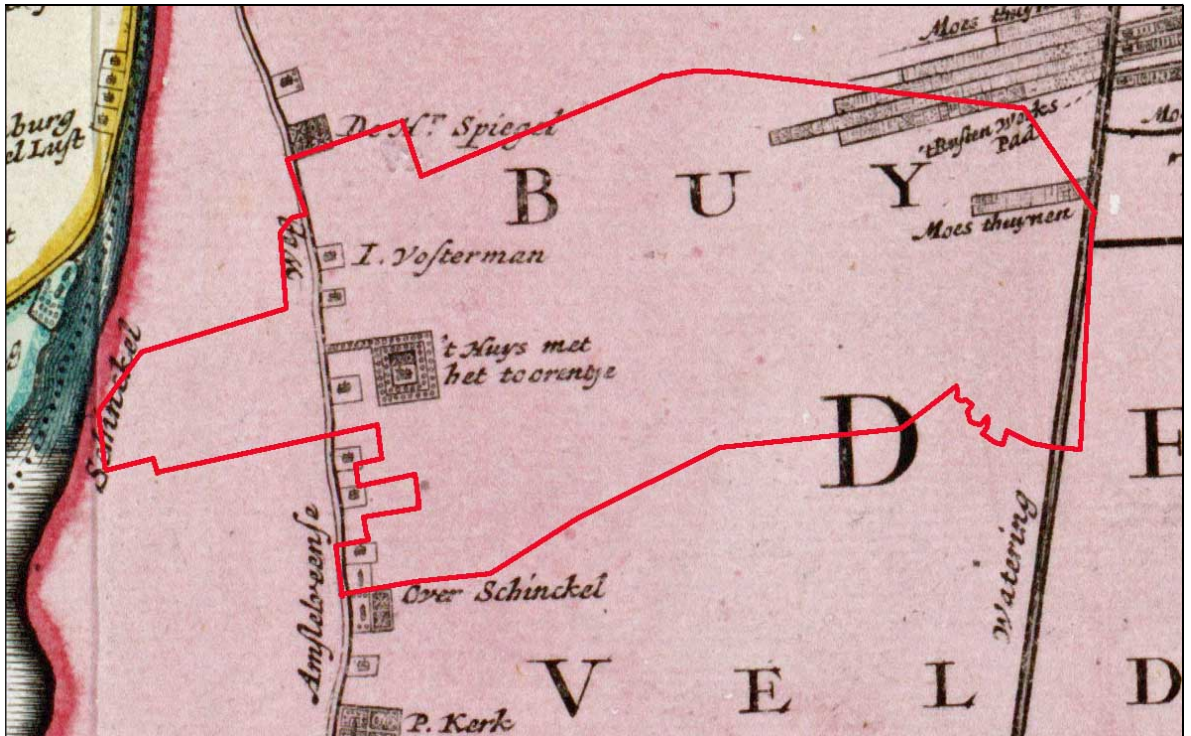
2 Het plangebied (rood omlijnd) op de Topografisch Militaire Kaart uit 1854

3.3.1 Ontginningen

Het plangebied Stadion- en Beethovenbuurt bevindt zich in de Binnendijkse Buitenvelderse Polder, gelegen ten zuiden van Amsterdam aan de westzijde van de Amstel. Deze polder maakte deel uit van het Amstelland, het landelijke gebied van Amsterdam rond de Amstel. De ontginning van dit gebied vond in de 12de en 13de eeuw plaats, waarbij de Amstel als ontginningsas werd gebruikt. Haaks op de Amstel werden percelen uitgezet met een onderlinge afstand van 30 tot 100 m. Aan de kopse kant verrezen boerderijen op huisterpen en ontstond de voor het veenlandschap typerende lintbebouwing. De percelen werden door middel van perceleringssloten gescheiden. Deze sloten dienden om het natte veengebied te ontwateren waardoor geschikt akkerland ontstond. Als bijkomend gevolg van de ontwatering daalde het maaiveld en werd de grond weer natter. Aangezien de akkers bloot kwamen te staan aan overstromingsgevaar werden ter bescherming achter- en zijkaden aangelegd. Ondanks deze maatregelen zette de vernatting van de percelen zich door.⁵ Daarom bracht men nieuwe stroken veen in cultuur. Bij de verlenging van de kavels schoof ook vaak de bewoning op. De achterkade werd dan als secundaire ontginningsas in gebruik genomen.⁶ Dit zogenaamde slagenlandschap is nog duidelijk te zien op historische kaarten (afb. 2).

⁵ Borger 1987, 16-17

⁶ Stol 1993, 29

3 Het plangebied op de kaart van Visscher uit ca. 1700

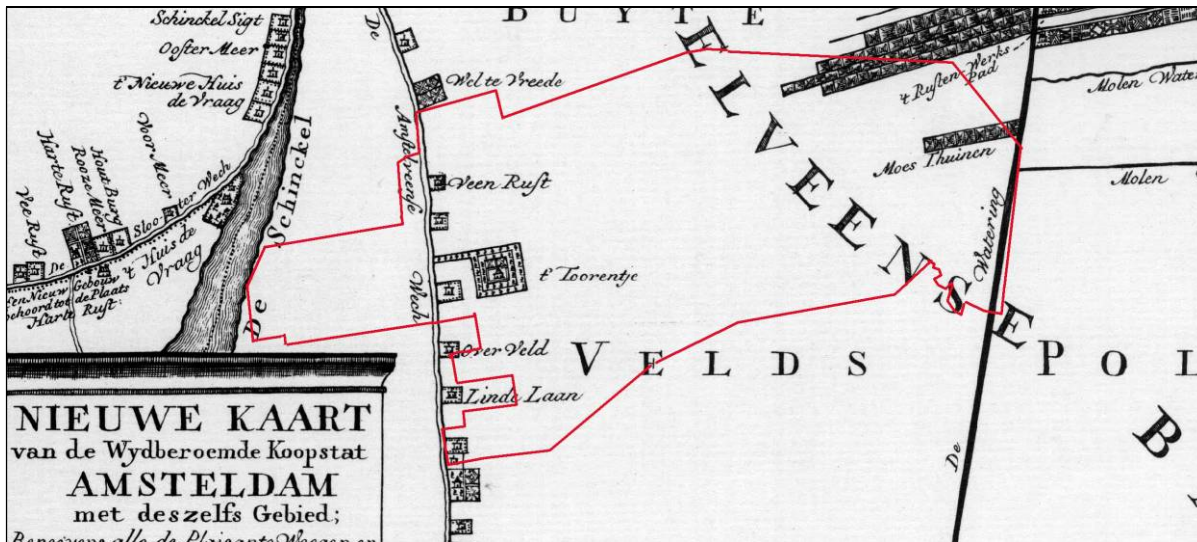
De Amstelveenseweg, westelijk in het plangebied, vormde oorspronkelijk de achterkade van het ontginningsgebied dat bij de Amstel begon.⁷ Tussen de Amstel en de Amstelveenseweg stroomde aan de oostgrens van het plangebied de Boerenwetering (afb. 3). Deze waterloop diende voor de afvoer van overtollig water uit de polder. Door de daling van het maaiveld was men in de 14de en 15de eeuw gedwongen om maatregelen te nemen tegen de wateroverlast door middel van de aanleg van dijken, sluizen, watermolens en molenweteringen. Dit deel van de Binnendijkse Buitenvelderse Polder was vanaf de 17de eeuw voornamelijk als land- en tuinbouwgebied in gebruik. Vanwege de economische bloei en de internationale welvaart nam de vraag naar agrarische producten toe. Hierdoor werd de directe omgeving van Amsterdam steeds belangrijker voor de groentevoorziening.⁸ Historische aanwijzingen voor deze tuinbouwactiviteiten bieden kaarten uit die periode, bijvoorbeeld die van Nicolaas Visscher uit het begin van de 18de eeuw (afb. 3). Hierop staan met name langs de Amstel en ook langs de Boerenwetering langgerekte stroken aangeduid als 'Moes thuynen'. De bewoning in de Binnendijkse Buitenvelderse Polder concentreerde zich vooral langs de Amstelveenseweg en de Amstel.

3.3.2 Bewoning aan de Amstelveenseweg

De historische bewoning binnen het plangebied lag langs de oostzijde van de Amstelveenseweg. Binnen het plangebied lagen vanaf circa 1700 (afb. 3) tot in de 20ste eeuw van noord naar zuid vier boerderijen of buitens: (a) boerderij of buiten I. Vosterman of Veenrust, (b) boerderij Oosterschinkel, (c) buiten (Het huis met) het Toorentje en, in het zuiden, (d) boerderij Na Druk Geluk. Overveld en Lindelaan (afb. 4) lagen ter plaatse van het oostelijk deel van het huidige Stadionplein dat buiten het plangebied valt.

⁷ De Roever 1999, 1

⁸ Hoek Ostende 1986, 21

4 Het plangebied op de kaart van Mol uit 1770

a. Veenrust of I. Vosterman (Amstelveenseweg/Willaertstraat)

Op de kaart van Visscher (afb. 3) heet dit huis I. Vosterman, op de kaart van Mol (afb. 4) Veen Rust.⁹ Over de buitenplaats of boerderij is geen literatuur bekend. In Amsterdam leefde in de 17de- en 18de eeuw een familie Vo(r)sterman die een leidende rol speelde in de Doopsgezinde Gemeente¹⁰, maar of een lid van deze familie eigenaar was van dit huis is onbekend. Op de TMK uit 1854 (afb. 2) staat het huis niet meer.

b. Oosterschinkel of Ooster Schinkel (Amstelveenseweg/Olympiakade)

5 De in 1915 gesloopte boerderij Oosterschinkel op een foto van Jacob Olie uit 1891 (SAA)

⁹ Bertram 2005, 332

¹⁰ Global Anabaptist Mennonite Encyclopedia Online
Doopsgezinde Bijdragen 1909, 136

Ten zuiden van Veenrust staat op de kaarten van Visscher (afb. 3) en Mol (afb. 4) een boerderij aangegeven die op de TMK uit 1854 (afb. 2) en ook later de naam Oosterchinkel draagt. Over de boerderij is geen literatuur bekend. Uit eind 19de- en begin 20ste eeuwse foto's (afb. 5) blijkt dat het om een groot formaat boerderij gaat. In 1915 is deze gesloopt.

c. Het huis met het Toorentje (Olympiaweg/Sportstraat)

6 Huis met het Toorentje op een ets van A. Rademaker uit 1727 (PANH)

Het huis met het Toorentje (afb. 2, 3, 4, 6) was een buiten. Het bestond uit een 'heerenhuis, tuinmanswoning, koetshuis, stallen, zoo voor paarden als rundvee, koepel, lanen, engelse plantsoenen en wandelingen, uitgebreide moes- en broeituinen, vischrijke vijvers en wei- en hooiland'.¹¹ Begin 18de eeuw was de heer Willink de eigenaar. Mogelijk gaat het hier om Daniël Willink, wijnhandelaar, dichter en schrijver van o.a. 'Amstellandsche Arkadia, of Beschrijving van de Gelegenheid, Toestant en Gebeurtenissen van Amstellandt'. Na zijn dood in 1737 is dit boek in twee delen uitgegeven in Amsterdam. Het huis werd tegen 1920 gesloopt voor de eerste woningbouw in de Stadionbuurt (afb. 9).

d. Na Druk Geluk (Stadionplein/Stadionkade)

Tot 1926 stond in de zuidwestelijke punt van het plangebied de boerderij Na Druk Geluk (afb. 2, 3, 4, 7, 9). De boerderij is gesloopt daar ter plaatse in 1928 het Zuideramstelkanaal werd gegraven en de Stadionkade en het Stadionplein werden aangelegd. Westelijk van het plangebied is tussen het Olympisch Stadion en het IJsbaanpad in 2008-2009 een naar de boerderij genoemde brug gebouwd: de Na Druk Gelukbrug.¹²

¹¹ Bertram 2005, 318

¹² Wikipedia/Olympisch Kwartier

7 De in 1926 gesloopte boerderij Na Druk Geluk op een foto van B.F. Eilers uit ca. 1914 (SAA)

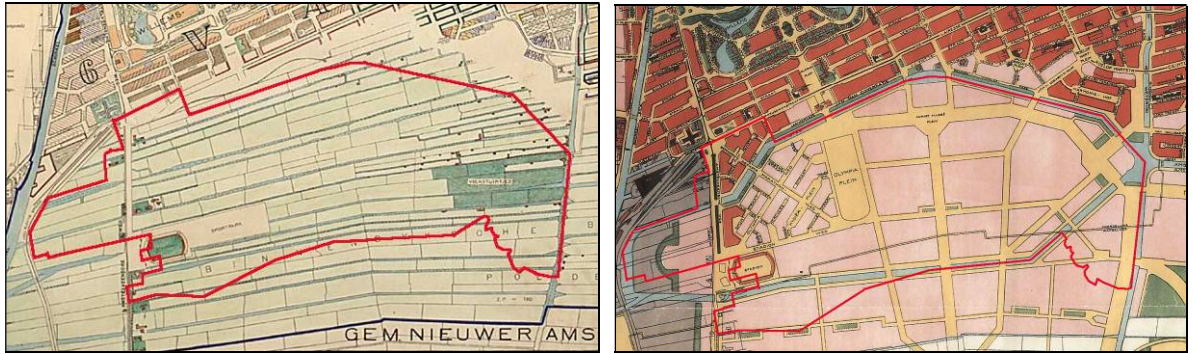
3.3.3 Verstedelijking

Tot in de 20ste eeuw behield het plangebied goeddeels een landelijk karakter. Als gevolg van de bevolkingsgroei en de toenemende behoefte aan bouwgrond werden delen van de polder in 1896 door Amsterdam geannexeerd, waarbij de gemeentegrens ten zuiden van het plangebied kwam te lopen. Uit een kaart uit 1915 (afb. 9 links) blijkt dat er toen sprake was van een gedeeltelijk aantasting van de landelijke structuur in het plangebied. Toen is vlak boven de gemeentegrens van 1896 het (Oude) Stadion (1913-1929) gebouwd ter plaatse van de latere Amazonestraat en Van Tuyl van Serooskerkenweg (afb. 8).

8 Het Oude Stadion in het groene polderland op een prentbriefkaart uit 1913, waarschijnlijk bij de opening (SAA)

In 1917 ontwikkelde Berlage het stedenbouwkundig plan Plan-Zuid. Het uitbreidingsplan strekte zich vanuit de toenmalige gemeente Amsterdam uit tot in de gemeente Nieuwer Amstel, dat in 1921 tot aan de Kalfjeslaan door Amsterdam werd geannexeerd. Op de kaart van Publieke werken uit 1922 (afb. 9 rechts) staat het Plan-Zuid aangegeven. Slechts het blok huizen op de hoek van de Amstelveenseweg en Stadionweg, ten noorden van het Oude Stadion, is of wordt op dat moment gebouwd, terwijl aan de westzijde van de Amstelveenseweg op nr. 344 een 19de-eeuwse boerderij staat. Deze situatie wordt geïllustreerd met een foto uit circa 1922 van de Amstelveenseweg voor het Oude Stadion naar het noorden (afb. 10).

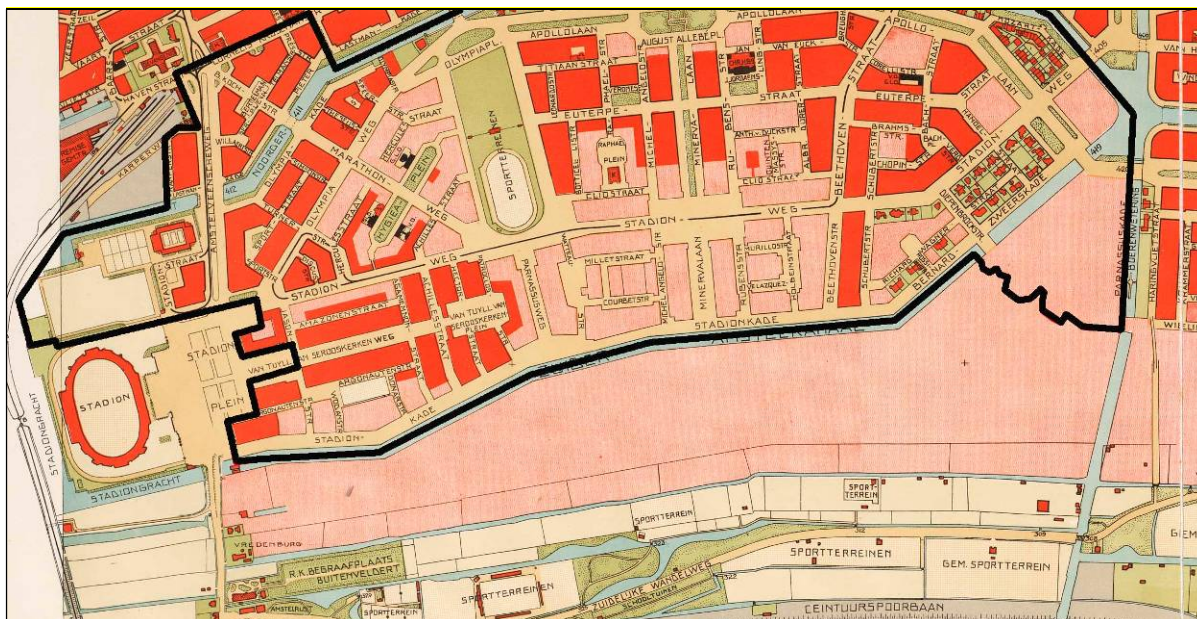
9 Het plangebied op de kaarten van Publieke Werken uit 1915 (links) met het Oude Stadion en uit 1922 (rechts) met een schets van Plan-Zuid

10 Het Stadionplein voor het Oude stadion naar het noorden met rechts woningblok hoek Stadionweg Amstelveenseweg in aanbouw en links boerderij Amstelveenseweg 344, ca. 1922 (SAA)

In de jaren twintig en dertig is het deel van Plan Zuid binnen het huidige plangebied goeddeels gerealiseerd. Een vergelijking van de kaart uit 1922 (afb. 9 rechts) met de kaart uit 1929 (afb. 11) illustreert dat de eerste kaart niet de toenmalige toestand weer geeft, maar een plan, dat vóór de uitvoering nog op verschillende plaatsen gewijzigd zou worden. Zo ontbreekt ten zuiden van het Olympiaplein nog de Parnassusweg en is de straat langs aan de oostzijde van het Olympiaplein nooit een doorgaande weg met brug over het Zuideramstelkanaal geworden. Ook bestond het deel van het Zuider Amstelkanaal (de zuidgrens van het plangebied) westelijk van de Minervalaan nog niet in 1922: dit deel zou pas in 1928 gegraven worden en verder naar het zuiden komen te liggen dan in 1922 gedacht.¹³

¹³ Waarschijnlijk op grond van de kaart uit 1922 wordt bij een foto in het SAA (A01634001658) ten onrechte gemeld dat de hierboven genoemde boerderij Na Druk Geluk ten zuiden van het Zuider Amstelkanaal lag

11 Het plangebied (zwart omlijnd) op een kaartblad van de kaart van Publieke Werken uit 1929

Een belangrijke factor bij de inrichting van het westelijk deel van het plangebied waren de Olympische Spelen van 1928. Ten behoeve hiervan werd ten westen van het Oude stadion het Olympisch stadion gebouwd door architect J. Wils. Op 18 mei 1927 werd de eerste steen gelegd, op 1 mei 1928 werd het stadion opgeleverd en van 17 mei tot 12 augustus vonden de Spelen plaats.¹⁴ Op het Olympiaplein werden sportvelden en een atletiekbaan, de Sintelbaan, aangelegd, waar de deelnemers aan de Spelen konden trainen. Tijdens de Spelen fungeerde het Oude Stadion nog als tweede Olympisch stadion (afb. 12), maar in 1929 werd het afgebroken om plaats te maken voor woningbouw.¹⁵ Op het Stadionplein, tussen de twee stadions ter plaatse van de beide latere ook door Wils ontworpen Citroëngebouwen (1930 en 1960) werden enkele tijdelijke sporthallen en een restaurant gebouwd (afb. 12). Evenals de kaart uit 1922 lijkt ook de in 1929 gedrukte kaart iets op de zaken vooruit te lopen. De nieuwe bebouwing ter plaatse van het Oude Stadion staat reeds aangegeven terwijl het stadion in 1929 gesloopt werd en de straatnamen Amazonestraat, Jasonstraat en Van Tuyl van Serooskerkenweg pas werden vastgesteld bij raadsbesluit van 19-12-1929.¹⁶

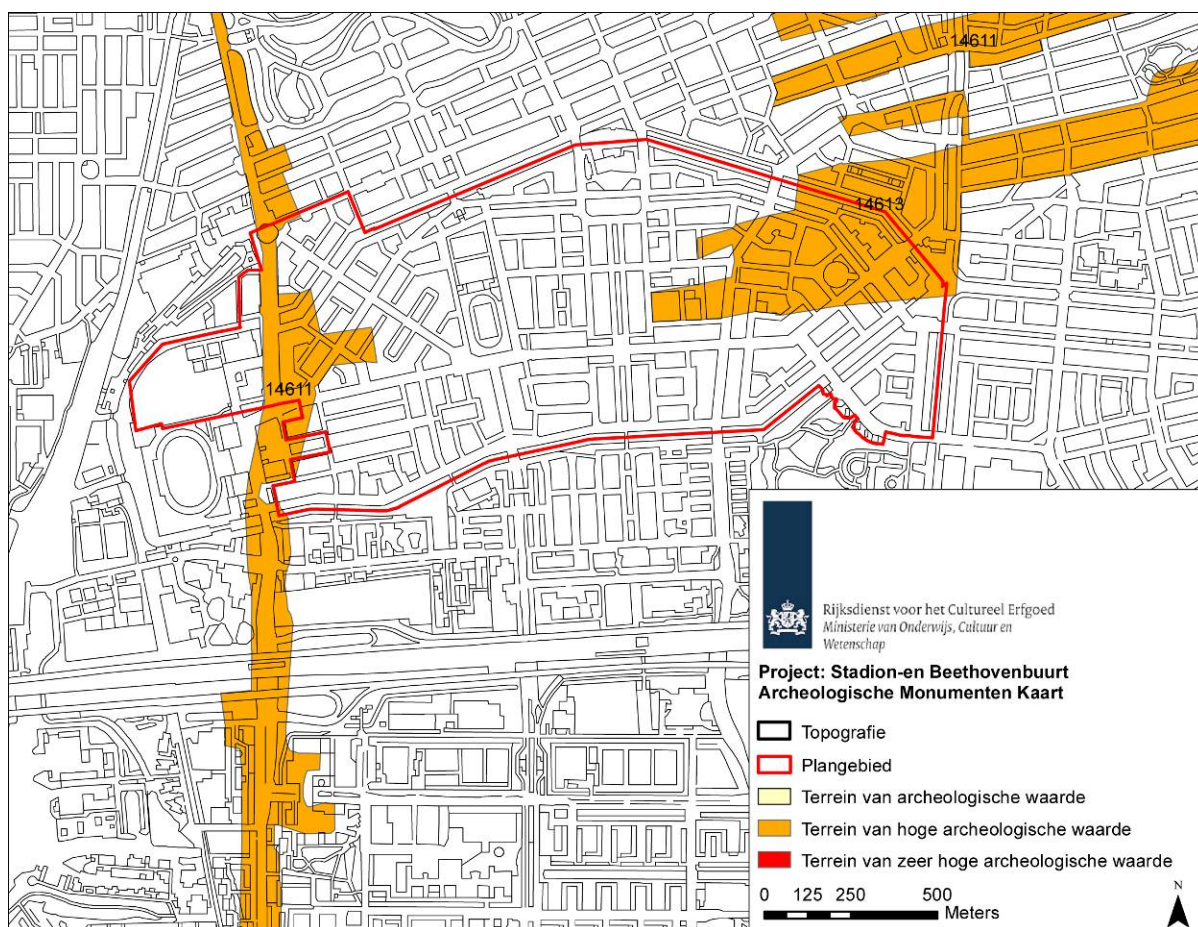
12 Het Olympisch- en het Oude Stadion tijdens de Olympische Spelen van 1928 (Olympisch Gebied)

¹⁴ Heinemeijer 1987, 172

¹⁵ NAI

¹⁶ Bakker 1999, 12, 55, 111

3.4 Archeologische inventarisatie van het plangebied

13 Het plangebied Stadion- en Beethovenbuurt (rood omlijnd) op de Archeologische Monumenten Kaart (AMK, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, juli 2010). De Cultuurhistorische waardenkaart van de Provincie Noord-Holland (CHW) komt overeen met het AMK-kaartbeeld

Binnen het plangebied is eenmaal veldonderzoek gedaan evenals iets ten noorden van het plangebied. De vondsten en structuren die op deze vindplaatsen werden gedocumenteerd zijn een graadmeter voor het archeologisch potentieel van het plangebied. Deze vindplaatsen worden hieronder kort besproken.

Amstelveenseweg 96-104 (AVW)

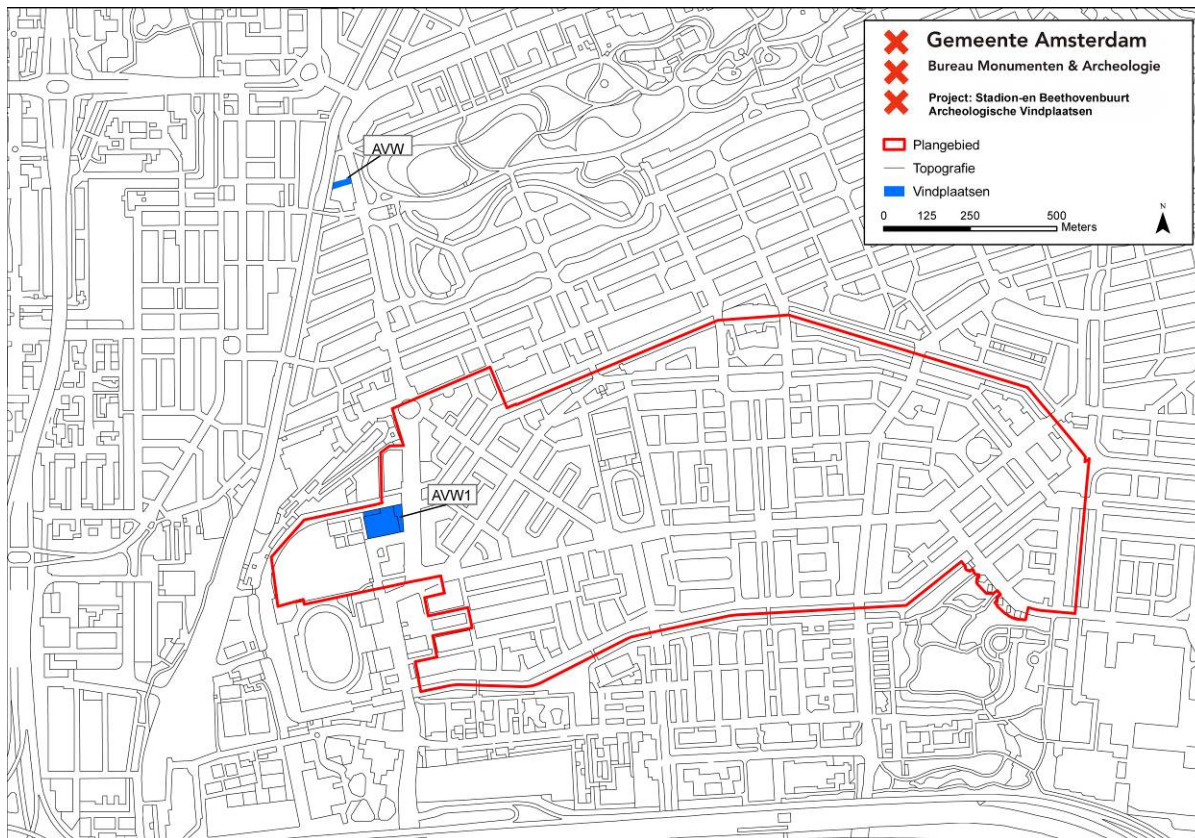
In 1998 heeft de afdeling Archeologie van de voormalige Dienst Amsterdam Beheer veldonderzoek gedaan aan de Amstelveenseweg 500 m. ten noorden van het plangebied. Langs de Amstelveenseweg werd de voet van een terp aangetroffen, die vanaf het einde van de twaalfde eeuw tot in de vijftiende eeuw in gebruik is geweest en een 17de-eeuwse driebeukige bakstenen boerderij. Uit de vroegste fase van de terp is ook een deel van de terpsloot aangetroffen. In een brede sloot uit de tijd van de boerderij werd veel huisraad aangetroffen zoals kookpotten, Italiaans aardewerk, steengoed kannen, tinnen lepels en poppenbedje van aardewerk.¹⁷

Amstelveenseweg/Eosstraat: Frans Ottenstadion (AVW1)

In 2004 heeft de afdeling Archeologie van BMA op het terrein van het voormalige Frans Ottenstadion voorafgaand aan nieuwbouw veldonderzoek gedaan. Uit zeven sonderingen werd duidelijk dat het oorspronkelijke historische loopvlakniveau waarin archeologische

¹⁷ Veerkamp & Van Thoor 2003, 4-6

sporen aanwezig kunnen zijn over het gehele terrein ontbrak. Het is onduidelijk of het oorspronkelijke historische maaiveld van het agrarische weidegebied is afgegraven, voordat het terrein werd opgespoten, of door de druk van het omvangrijke pakket zand onherkenbaar is samengeperst.¹⁸

14 Het plangebied Stadion- en Beethovenbuurt (rood omlijnd) en de archeologische vindplaatsen AVW en AVW1

Wat de bodemopbouw van het plangebied betreft bevindt het huidige maaiveld zich op 0,5 m + NAP, d.w.z. minimaal 2,5 m boven het oorspronkelijke polderpeil (2 à 2,5 m ÷ NAP) van de Binnendijkse Buitenvelderse Polder. Op basis hiervan kan er vanuit gegaan worden dat eventuele archeologische sporen of vondsten op minimaal 2,5 m onder het huidige maaiveld liggen.

3.5 Conclusie: verwachtingsmodel

Op basis van bovenstaande inventarisatie zijn binnen het plangebied Stadion- en Beethovenbuurt materiële overblijfselen te verwachten die samenhangen met de ontginnings- en gebruiksgeschiedenis van de 11de tot in de 20ste eeuw. Er kunnen in het gebied verkavelingsloten of losse vondsten verwacht worden. De archeologische sporen van landgebruik en losse vondsten vertonen in de regel een wijde verspreiding en een lage trefkans. In het westelijke gedeelte van het plangebied kunnen langs de Amstelveense weg sporen voorkomen die verband houden met de voormalige boerderijen en/of buitenplaatsen in het plangebied. Deze laten archeologische sporen na in de vorm van structuren met een hoge trefkans. Het kan hier gaan om ophogingen, funderingen, tuinaanleg, losse vondsten en afval. Ten aanzien van de archeologische kwaliteit van de ondergrond van het plangebied moet worden opgemerkt dat de 20ste eeuwse bebouwing eventuele archeologische sporen kan hebben verstoord.

¹⁸ Gawronski & Veerkamp 2007, 12

4 Archeologische verwachtingskaart

Op basis van de historisch-topografische inventarisatie (hoofdstuk 3) zijn binnen het plangebied Stadion- en Beethovenbuurt voornamelijk materiële overblijfselen te verwachten die samenhangen met de ontginnings- en gebruiksgeschiedenis van de 11de/12de tot in de 20ste eeuw. Dit leidt tot een verwachtingskaart van archeologische materiële neerslag voor het plangebied.

Archeologische verwachtingszones op basis van cultuurhistorische informatie

Het plangebied kent zeven verwachtingszones:

 Begrenzing plangebied

 Zone A: Amstelveenseweg

Archeologische verwachting: hoog.

Betreft het tracé van een belangrijke verbindingsweg, waarlangs sinds de middeleeuwen mensen zich verplaatsten, goederen werden vervoerd en bebouwing ontstond. De materiële neerslag bestaat uit losse vondsten, afval en sporen van de wegstructuur. Vanwege de lange gebruiksperiode hebben de archeologische sporen een hoge dichtheid en een sterke onderlinge samenhang.

 Zone B: Bewoningssporen Amstelveenseweg

Archeologische verwachting: hoog.

Betreft een zone van bewoning aan de Amstelveenseweg. De materiële neerslag betreft ophogingen, terpen, funderingen, beerputten, tuinen en afvallagen. Vanwege de lange gebruiksperiode hebben de archeologische sporen een hoge dichtheid en een sterke onderlinge samenhang.

 Zone C: Buitenplaats 't Torentje

Archeologische verwachting: hoog.

Betreft de zone van een buitenplaats. De materiële neerslag betreft ophogingen, terpen, funderingen, beerputten, tuinen en afvallagen. Vanwege de lange gebruiksperiode hebben de archeologische sporen een hoge dichtheid en een sterke onderlinge samenhang.

 Zone D: Boerderij Ooster Schinkel

Archeologische verwachting: hoog.

Betreft de zone van een boerderij. De materiële neerslag betreft ophogingen, terpen, funderingen, beerputten, tuinen en afvallagen. Vanwege de lange gebruiksperiode hebben de archeologische sporen een hoge dichtheid en een sterke onderlinge samenhang.

 Zone E: Boerderij Na Druk Geluk

Archeologische verwachting: hoog.

Betreft de zone van een boerderij. De materiële neerslag betreft ophogingen, terpen, funderingen, beerputten, tuinen en afvallagen. Vanwege de lange gebruiksperiode hebben de archeologische sporen een hoge dichtheid en een sterke onderlinge samenhang.

 Zone F: Buitenplaats of boerderij Veen Rust/Vosterman

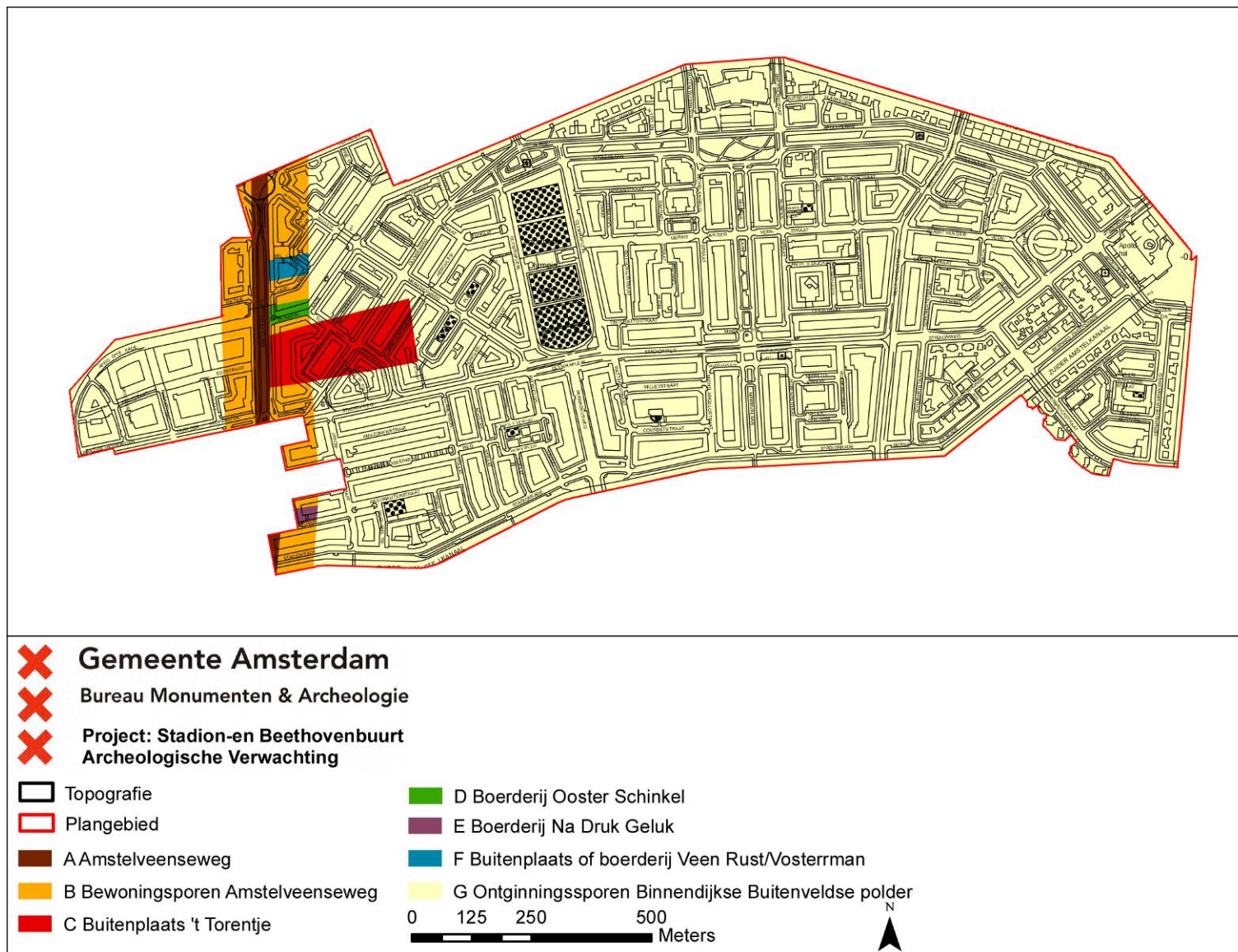
Archeologische verwachting: hoog.

Betreft de zone van een boerderij of buitenplaats. De materiële neerslag betreft ophogingen, terpen, funderingen, beerputten, tuinen en afvallagen. Vanwege de lange gebruikperiode hebben de archeologische sporen een hoge dichtheid en een sterke onderlinge samenhang.

 Zone G: Binnendijkse Buitenvelderse Polder

Archeologische verwachting: laag/geen.

Hier kunnen sporen voorkomen die verband houden met bewoning en landgebruik van de ontginning tot de 20ste eeuw. Dergelijke overblijfselen hebben weinig tot geen samenhang en een wijde verspreiding. De archeologische verwachting is daarom laag. Vanwege de grootschalige bodemverstoring bij de 20ste-eeuwse bebouwing wordt de lage verwachting bijgesteld naar een negatieve verwachting.

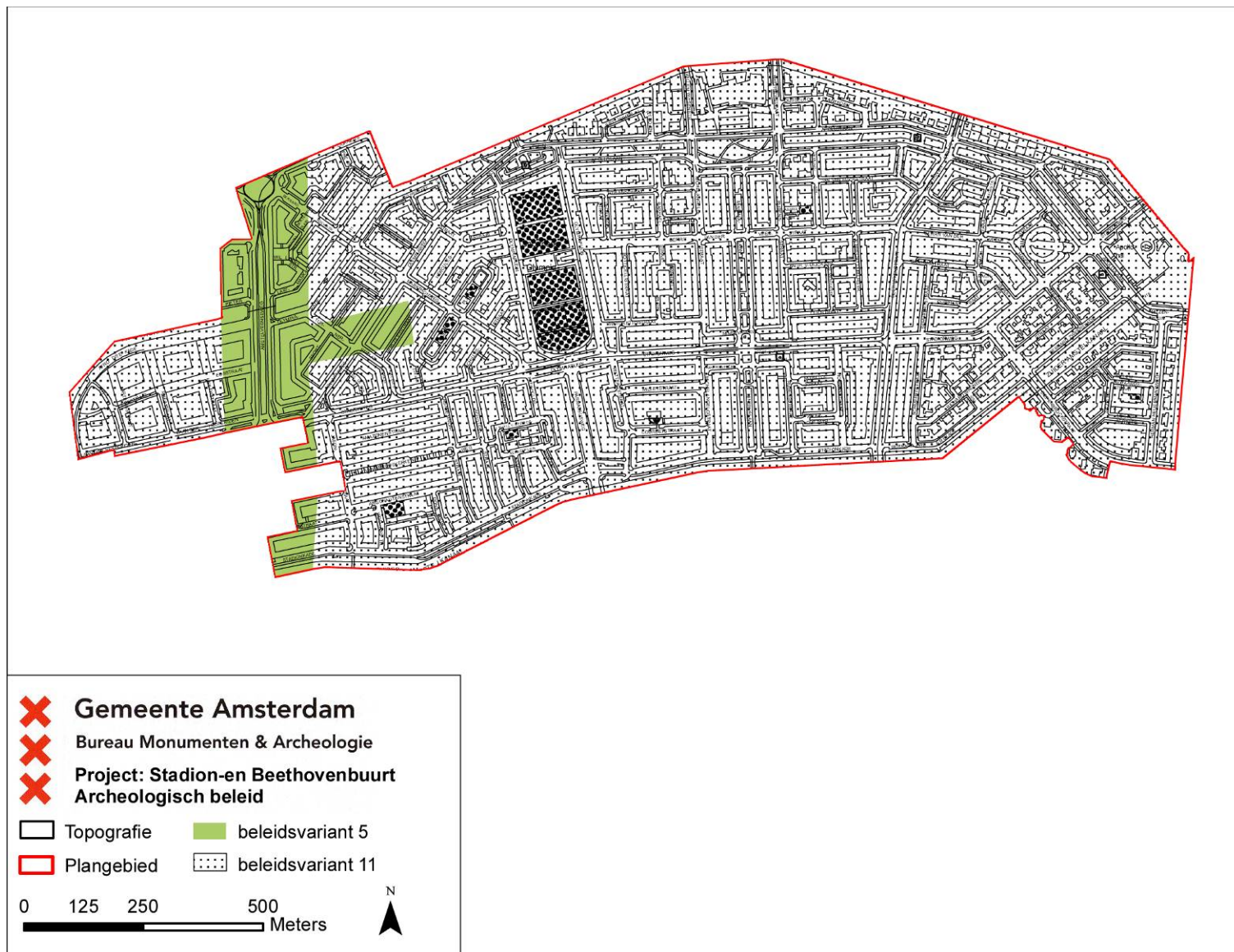
5 Archeologische beleidskaart

De archeologische beleidskaart van het plangebied Stadion- en Beethovenbuurt is bedoeld als een ruimtelijk schema van de maatregelen die nodig zijn voor de zorg voor het archeologische erfgoed binnen bepaalde zones of locaties in het plangebied. De verwachtingen worden gekoppeld aan de huidige toestand van het terrein en mogelijk opgetreden bodemverstoringen. De clustering van de verwachtingszones resulteert in een beleidskaart met daarop twee zones met bijbehorende specifieke beleidsmaatregelen (appendix: beleidsvarianten).

Archeologische Beleidszones op basis van de archeologische verwachtingszones

- Begrenzing plangebied.
- **Beleidsvariant 5: (verwachtingszones A, B, C, D, E, F)**
Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 500 m² of ondieper dan de 20ste eeuwse ophoging (2,5 m).
- **Beleidsvariant 11: (verwachtingszone G)**
Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij alle bodemingrepen.

Voor het gehele plangebied geldt dat ook in geval geen archeologisch veldonderzoek vereist is en er toch archeologische overblijfselen ouder dan 50 jaar bij bouwwerkzaamheden aangetroffen worden, deze bij de gemeente aangemeld worden, zodat in gezamenlijk overleg met de opdrachtgever maatregelen getroffen worden tot documentatie en berging van de vondsten.

Conclusie

Het voorliggende bureauonderzoek naar archeologische waarden is uitgevoerd voor het plangebied Stadion- en Beethovenbuurt. De mogelijkheid dat in de grond aanwezige archeologische waarden worden verstoord is afhankelijk van de grootte en de diepte van het te verstoren oppervlak bij toekomstige bouwingrepen.

Aan de hand van de archeologische verwachtingen (p. 19-21) is een beleidskaart (p. 22-23) opgesteld waarin twee beleidszones worden onderscheiden.

Voor de eerste beleidszone (**verwachtingszones A, B, C, D, E, F**) geldt een uitzondering van archeologisch veldonderzoek bij bodemingrepen kleiner dan 500 m² of ondieper dan de 20ste eeuwse ophoging (2,5 m).

Voor de tweede beleidszone (**verwachtingszone G**) geldt een uitzondering van archeologisch veldonderzoek bij alle bodemingrepen.

Voor de uitvoering van elk archeologisch veldwerk, zoals een Archeologische Begeleiding (AB), een Inventariserend Veldonderzoek (IVO) of een Archeologische Opgraving (AO), is een archeologisch Programma van Eisen (PvE) vereist. Hierin zijn de kwalitatieve randvoorwaarden en onderzoeksvragen voor het werk vastgelegd. Het vormt de basis voor verdere planning en kostenraming. Het PvE is onderdeel van de bouwprocedure. Het laten opstellen ervan behoort tot de verantwoordelijkheid van de initiatiefnemer van het bouwplan.

Voor het gehele plangebied geldt de wettelijke meldingsplicht. Dit houdt in dat ook in geval geen archeologisch vervolgonderzoek is vereist en toch bodemvondsten ouder dan 50 jaar worden aangetroffen dit aan Bureau Monumenten en Archeologie gemeld wordt zodat in gezamenlijk overleg met de opdrachtgever maatregelen getroffen worden tot documentatie en berging van de vondsten.

Bronnen

Digitale bronnen

Amstelveenweb: www.amstelveenweb.com

ARCHIS: Archeologisch Informatiesysteem: <http://www.archis.nl/archisii/html/index.html>

CHW: Cultuur Historische Waardenkaart provincie Noord-Holland: <http://chw.noord-holland.nl>

GAMEO: Global Anabaptist Mennonite Encyclopedia Online: www.gameo.org

NAi: Nederlands Architectuurinstituut: www.nai.nl

Olympisch Gebied: www.olympischgebied.nl

PANH: Provinciale Atlas Noord-Holland: www.provincialeatlas-nh.nl

SAA: Stadsarchief Amsterdam: <http://beeldbank.amsterdam.nl>

Literatuur

Bakker, M. (red), *Stadsatlas Amsterdam. Stadskaarten en straatnamen verklaard*. Amsterdam 1999

Bertram, C., *Noord-Hollandse Arcadia. Ruim 400 Noord-Hollandse buitenplaatsen in tekeningen, prenten en kaarten uit de Provinciale Atlas Noord-Holland*. Alphen aan den Rijn, 2005

BMA, *Ruimte voor Geschiedenis. Beleidsnota Monumenten en Archeologie Amsterdam 2005-2010*. Amsterdam 2005

Borger, G.J., 'Ontgonnen, bedijkt, bebouwd. De agrarische voorgeschiedenis van het stedelijk gebied', in: Heinemeijer, W.F. & Wagenaar, M.F., *Amsterdam in kaarten. Verandering van de stad in vier eeuwen cartografie*. Antwerpen 1987

Doopsgezinde Bijdragen, Leiden 1861-1919 en Hilversum 1975-heden

Gawronski, J. & Veerkamp, K., 'Frans Ottenstadion. Inventariserend Veldonderzoek 2004', *Amsterdamse Archeologische Rapporten 13*, 2007

Heinemeijer, W.F., 'Rond de Olympische spelen. Versterking van het city-karakter', in: Heinemeijer, W.F. en Wagenaar, M.F., *Amsterdam in kaarten. Verandering van de stad in vier eeuwen cartografie*, Ede/Antwerpen 1987, 172-175

Hoek Ostende, J.H. van den, 'Overtomen in de omgeving van Amsterdam', *Amstelodamum* Jaarboek 78 (1986), 21-53

Provincie Noord-Holland, *Leidraad Landschap en Cultuurhistorie Noord-Holland. Ontwikkelen met Ruimtelijke Kwaliteit*. Haarlem 2010

Roever, M. de, 'Amsterdamse Notities: Opgravingen in Oud-Zuid', *Amstelodamum* 86 (1999), 1-4

Stol, T., *Wassend water, dalend land. Geschiedenis van Nederland en het water*. Utrecht/Antwerpen 1993

Veerkamp, J. & Thoor M.T. van, 'Boven en onder de grond: Tussen Amstelveenseweg en Schinkel'. *MAGazine* 2, nr. 1, Amsterdam 2003, 2-15

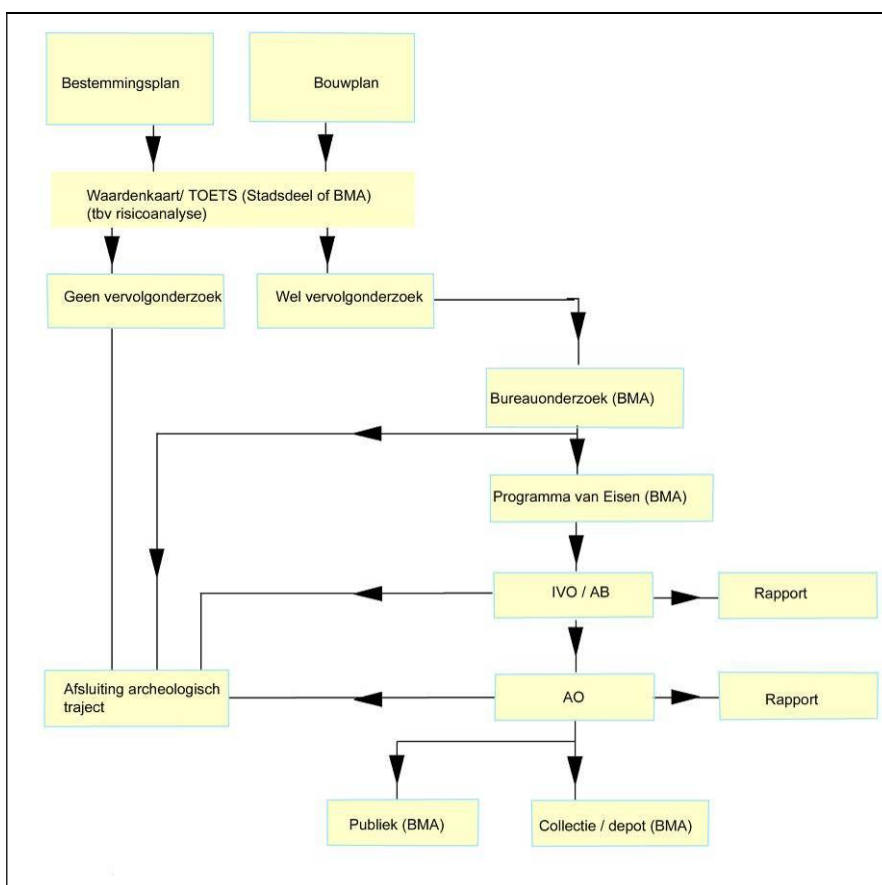
Appendix: beleidsvarianten, stroomschema

Het archeologisch beleid wordt als maatwerk voor een bepaald plangebied in Amsterdam vastgesteld aan de hand van elf varianten, die een afweging bieden op basis van de aard van de verwachting in combinatie met de specifieke (oppervlakte/diepte) bodemingreep.

- 1: Gebieden met bekende archeologische waarden. Aangezien hier met zekerheid archeologische overblijfselen aanwezig zijn, is bij elke bodemingreep ongeachte het oppervlak of de diepte archeologisch onderzoek noodzakelijk.
- 2: Bebouwde gebieden met een hoge archeologische verwachting binnen het historische centrum van Amsterdam (tot en met de Vierde Uitleg: binnen de Singelgracht). Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 50 m² of minder dan 0,5 m onder maaiveld.
- 3: Gebieden met een hoge archeologische verwachting langs nog aanwezige historisch infrastructurele assen / in een historische woonkern buiten het historische centrum van Amsterdam. Deze gebieden zijn onbebouwd of de bebouwing dateert van vóór de 19de eeuw. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 100 m² of minder dan 0,5 m onder maaiveld.
- 4: Bebouwde gebieden met een hoge archeologische verwachting langs nog in het landschap zichtbare historisch infrastructurele assen / in historische woonkern buiten het historische centrum van Amsterdam. De bebouwing dateert uit het einde van de 19de eeuw. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 100 m² of ondieper dan de 19de en 20ste eeuwse ophogingen.
- 5: Bebouwde gebieden met een hoge archeologische verwachting langs voormalige (overbouwde of opgehoogde) historisch infrastructurele assen / in een historische woonkern buiten het historische centrum van Amsterdam. De bebouwing of ophoging dateert uit de 20ste eeuw. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 500 m² of ondieper dan de 20ste eeuwse ophogingen.
- 6: Onbebouwde gebieden met een lage archeologische verwachting in de landelijke periferie van Amsterdam. Hier liggen archeologische vondsten dicht aan het oppervlak, zodat relevante archeologische lagen kunnen zijn opgenomen in de bouwvoor. De bouwvoor heeft gemiddeld een diepte van 0,3 – 0,5 m waaronder een eerste sporenvak zichtbaar wordt. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 10.000 m² of minder dan 0,5 m onder maaiveld.
- 7: Bebouwde gebieden met een lage archeologische verwachting binnen het historische centrum van Amsterdam (tot en met de Vierde Uitleg: binnen de Singelgracht). De bebouwing dateert uit het einde van de 19de en de 20ste eeuw. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 10.000 m² of ondieper dan de 19de en 20ste eeuwse ophogingen.
- 8: Terreinen met een hoge archeologische verwachting die als vaarweg in gebruik zijn binnen het historische centrum van Amsterdam (tot en met de Vierde Uitleg: binnen de Singelgracht). Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij ingrepen in de waterbodem kleiner dan 500 m².
- 9: Gebieden met een lage archeologische verwachting die als vaarweg in gebruik zijn binnen en buiten het historische centrum van Amsterdam. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij ingrepen in de waterbodem binnen het historisch centrum kleiner dan 2.500 m² en buiten het historisch centrum kleiner dan 10.000 m².

- 10: Gebieden met een lage archeologische verwachting die onder water liggen, of die onder water gelegen hebben en ingepolderd zijn of opgespoten zijn. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij ingrepen kleiner dan 10.000 m² of in de oorspronkelijke waterbodem of in het oorspronkelijke maaiveld.
- 11: Gebieden zonder archeologische overblijfselen omdat hier al archeologisch onderzoek of grootschalig grondverzet heeft plaatsgevonden voor bijv. zware funderingen, kelders, tunnels e.d. en gebieden in de voormalige landelijke periferie van Amsterdam buiten de Singelgracht met een lage archeologische verwachting die bovendien opgehoogd, onderheid en bebouwd zijn aan het einde van de 19de en in de 20ste eeuw. Hier geldt een vrijstelling van archeologisch onderzoek. Gebieden waar al archeologisch onderzoek heeft plaatsgevonden zijn wel indirect van belang voor archeologische planning omdat ze aanwijzingen geven voor de eventuele aanwezigheid van archeologische resten in omliggende gebieden.

Voor de beleidsvarianten, 4, 5 en 7 tot en met 10 geldt dat het dieptecriterium op de uiteindelijke beleidskaart nader wordt gespecificeerd.

Stroomschema archeologie BMA

Colofon

Archeologisch Bureauonderzoek 11-013

Voor akkoord controle proces en waardestelling:

BRL SIKB 4000 PROTOCOL 4002

Hoofd afdeling Archeologie BMA
Prof. dr. J.H.G. Gawronski

Datum: 23-05-2011
Status: definitief
Redactie: prof. dr. J.H.G. Gawronski
Tekst: dr. J. Euwe, drs. L. de Leeuw
Cartografie: drs. L. de Leeuw, dr. J. Euwe

© Bureau Monumenten & Archeologie, Gemeente Amsterdam, 2011
Postbus 10718, 1001 ES Amsterdam, 020-2514900

Niets uit deze uitgave mag worden vervoelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op enigerlei andere wijze, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van BMA. BMA aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.